

даги"ни "губалы"дан фэрглэндирэ билмэмишдир? Хејр, белэ дейлэ.

Фиридуи бэс Көчэрли факта мүнәсибэтдэ сон дэрөчө һөссас бир әдәбијатшунас алим иди. О, билмөдији мөтләби гөләмә алмыр, танымадыгы сәнәткар һаггында данышмырды. Фактсыз тезисләр ирәли сурмөји севмирди. Онун һәр бир мұлаһизәси тәкзиболунмаз фактларә сөјкәнирди. Әдибин муәсирләринә вә доствларына кәндәрдји сајсыз-һесабыс мөктублар вә онлардан исрарла, тә"кидлә јашадыглары бөлкәнин классик вә муәсир шаирләри, әдибләри һаггында мө"лумат толгајыб онун унванына кәндәрмәк барәдә хәһишләри буну ачыг сурәтдә тәсдиг едир. Бүтүн бу сә"ләр фактын алилијинә бөјүк е"тигаддан ирәли кәлирди. Чүнки Ф.Көчәрли бош фантазија илә јазылан нәинки елми, һәтта бәдди әсәри белэ мөгбул сәјмырды. О,

Б

ИР

ШӘКЛИН

АРХАСЫНДА ГАЛАН СИРР

Ч.Мәммәдгулузадәнин "Уста Зейнал" һекајәсини она көрә јүксәк гиймәтләндирди ки, әсәр "бош фантазијанын мөһсулу дейлди". Одр ки, мө"тәбәр әдәбијатшунас алимин һәр бир фикри вә мұлаһизәси реал әсасы олан факта сөјкәнирди. Онун Губада "Хүррәми" тәхәллүслү бир шаирин варлығы һаггында вердији мө"лумат да бу гәбилдәндир.

Һәгигәт нечәдир? Доғруданмы Ф. Көчәрли охчуларә Хүррәм Гараһадағини губалы "Хүррәми" кими тәғдим етмишдир? Доғруданмы, Ф. Көчәрли "Хүррәм"и "Хүррәми"дән, "Гараһадағи"ни "Губалы"дан фэрглэндирә билмәмишдир?

Ахтарышлар бөлә бир һәгигәти ашкара чыхарды ки, "Хүррәми" XIX әсрин сон рүбүндә Губада халг маарифи сәһәсиндә фәал чалышан "Көшкүл"дә мұхтәлиф жанрда ачыг имзалар вә криптионимләрлә әсәрләр дәрч етдирән, һәмчинин гәзетин вәкили вә мұхбири вәзифәсини јеринә јетирән Мирзә Мөһәммәд Әли Моллазадәдир. Онун "Көшкүл" редакциясы илә әлағәләри һаггында илк дөфә филологија елмләри доктору Ағарәфи Зейналов мө"лумат вермишдир. Лакин "Хүррәми" илә әлағәдар факт ачылмадығына, мұәллифә нәмә"лум олдуғуна көрә, тәбии ки, бу барәдә да-

бадан" башлығы алтында мөғаләләрини "Мөһәммәд Әли" имзасы илә, "Гонча" драмына "М.М." криптониими илә дәрч етдирән М.М.Моллазадә поетик әсәрләриндә "Хүррәми" тәхәллүсүнү ишләтмишдир. Демәли, Ф.Көчәрли јанылмамышдыр. Губада онун муәсири олан, "Хүррәм"и тәхәллүсү илә јазан шаир вармыш. О, "Хүррәм" Гараһадағини губалы һесаб едиб, "Хүррәми" кими охчуларла тәғдим етмәмишдир. Онун шаир "Хүррәм"и һаггында вердији мө"лумат XIX әсрин сон рүбүндә зијалы даирәләриндә кениш

мијасда танынан муәллим-јазычы Мирзә Мөһәммәд Әли Моллазадәдә аид имиш.

"Хүррәми" тәхәллүсүнүн Мирзә Мөһәммәд Әли Моллазадәдә мөхсус олдуғуну гәбул етдикдән сонра башга бир мәсәләдә мүнәсибәт билдирмәк, даһа доғрусу, елми арашдырмаларда јанлыш тәфсир едилмиш башга бир факта ајдынлыг кәтирмәк ләзим кәлир. Бу да "Көшкүл" гәзетинин 1888-чи ил 65,66,67 вә 68-чи нөмрәләриндә "Хүррәми" тәхәллүсү илә дәрч олунмуш "Салман вә Сәркис" мәнзүмәсинин мұәллифи илә бағлыдыр. "Көшкүл"дә бәди әдәбијат" мөвзусунда монографиянын мұәллифи Ағарәфи Зейналов јазыр: "Салман вә Сәркис" сәдә бир сүжет әсасында, мұкалимә шәклиндә гурулмуш поемадир. Әсәрин мұәллифи Ч.Үнсизәдәдир. Поема ајдын кәстәрир ки, "Көшкүл"үн редактору бу илләрдә маарифчиләрин нөчиб ән"әнәләрини давам етдирмиш, халгы елмә, маарифә чағырмышдыр".

Бу сәтирләрин мұәллифи дә алты ил өввәл А.Зейналовун тезиси илә јахындан сәсләшән бир мұлаһизә ирәли сүрмүш, "Салман вә Сәркис" мәнзүмәсинин Чәлал Үнсизәдәдә мөхсус олдуғуну сөјләмишди. ("Күнәһсыз мұғассирләрдән бири": "Азәрбајҗан" журналы, 1992, N-12). Шүбһәсиз, о заман "Хүррәми"нин кимлији намә"лум олдуғундан бөлә јанлыш мұлаһизәләрин ирәли сүрүлмәси тәбии һал иди.

Инди "Хүррәми" тәхәллүсүнүн саһиби ашкарланаркән елми әсасы олмајан бөлә мұлаһизәләр дә ислаһә мөһтачдыр. Даһа доғрусу, тарихи вә әдәби һәгигәт бәрпа олунмадыр. Мирзә Мөһәммәд Әли Моллазадәнин јухарыда дедјијимиз кими, "Көшкүл"үн Губа үзрә вәкили олдуғуну, фәал мұхбирләрдән бири кими ачыг имза илә мөғаләләр, криптионимләрлә јес дәрч етдирдијини нәзәрә алсаг, гәзетдә "Хүррәми" тәхәллүсү илә дәрч олунан мәнзүм әсәрләрин дә она аид олдуғуна артыг шүбһә јери галмыр.

Ф.Көчәрли "Хүррәми" тәхәллүсү илә шә"рләр јазан губалы шаири јәгин мөһз "Көшкүл" гәзети сәһифәләриндә дәрч олунмуш мәнзүмәләрдән танымышдыр. Көрүнүр, "Хүррәми"нин "Хитаб", "Салман вә Сәркис" әсәрләринин маарифчи идеја истиғамәти, актуал мөвзусу вә муәсир идејасы алимин дигәттини чөлб етмиш, онлары бөјәнмиш, она көрә дә шаирин адына XIX әсрин гүдәртли алимни вә шаири Аббасгулаға Бакыхәновла бәрәбәр чөкмишдир.

11

17.07.98